

**Ο John Bordley Rawls ή ο Robert Nozick, είναι πλησιέστερα
στον κλασικό φιλελευθερισμό;**

Γιώργος Μπουσούτας – Θανάσουλας

2015

*Ο John Bordley Rawls ή ο Robert Nozick, είναι πλησιέστερα
στον κλασικό φιλελευθερισμό;*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη μελέτη αυτή θα συγκρίνουμε τις θεωρίες των John Bordley Rawls (1921 – 2002) και Robert Nozick (1938 – 2002) και θα απαντήσουμε στο ερώτημα ποιος από τους δύο είναι πιο κοντά στον κλασικό φιλελευθερισμό. Στο πρώτο κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τον φιλελευθερισμό και τον διαχωρισμό του σε κλασικό και σύγχρονο. Στο δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τις απόψεις του Rawls και του Nozick αντίστοιχα. Στο επόμενο τέταρτο κεφάλαιο συγκρίνοντας τις θέσεις τους θα απαντήσουμε στο ερώτημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΚΛΑΣΙΚΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Αν και ο όρος φιλελεύθερος χρησιμοποιείται από τον 14ο αιώνα, ο φιλελευθερισμός ως πολιτική ιδεολογία εμφανίζεται στις αρχές του 19ου αιώνα, αρχικά στην Ισπανία. Στηρίζεται σε ιδέες που προήλθαν κατά και μετά την κατάργηση του φεουδαρχισμού και την εδραίωση της καπιταλιστικής κοινωνίας στην Ευρώπη. Υπάρχει βέβαια η άποψη ότι ο φιλελευθερισμός, για πρώτη φορά ως θεωρία, γεννήθηκε στην Αρχαία Ελλάδα με βάση τα πολιτικά συγγράμματα του Αριστοτέλη¹.

Οι φιλελεύθεροι αμφισβήτησαν την βασιλική εξουσία που στηρίζονταν στην θεϊκή θέληση και ζήτησαν να αντικατασταθεί με μια συνταγματική βασιλεία στην αρχή και με μια αντιπροσωπευτική δημοκρατία στην συνέχεια. Υποστήριξαν ότι το κοινωνικό επίπεδο της οικογένειας που γεννήθηκε ένας άνθρωπος δεν καθορίζει την κοινωνική του θέση, αμφισβήτησαν την κυρίαρχη θέση της χριστιανική θρησκείας, δεχόμενοι την θρησκευτική ελευθερία και προώθησαν την απελευθέρωση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων από τις παρεμβάσεις της διακυβέρνησης, καθώς και ότι οι επιχειρήσεις μπορούν να επιδιώκουν το κέρδος ενώ τα έθνη πρέπει να θεσπίσουν ένα οικονομικό περιβάλλον στο οποίο οι συναλλαγές να είναι ελεύθερες.

«Ο φιλελευθερισμός είναι η ιδεολογία της βιομηχανοποιημένης Δύσης».² Οι φιλελεύθεροι στοχαστές επηρεάστηκαν από τις αρχές του Διαφωτισμού και πρότειναν την θέσπιση αξιών σχετικές με την αυτόνομη ανάπτυξη και κυριαρχία του ατόμου. Τον 20ο αιώνα ο φιλελευθερισμός, στηριζόμενος στην εικόνα ενός ηθικά ουδέτερου συστήματος, επιδίωξε την εφαρμογή του 'σωστού' έναντι του 'καλού' ώστε να δημιουργηθούν συνθήκες μέσα στις οποίες τα άτομα ή ομάδες ατόμων να επιδιώκουν την ευημερία όπως αυτοί ή αυτές την αντιλαμβάνονται.

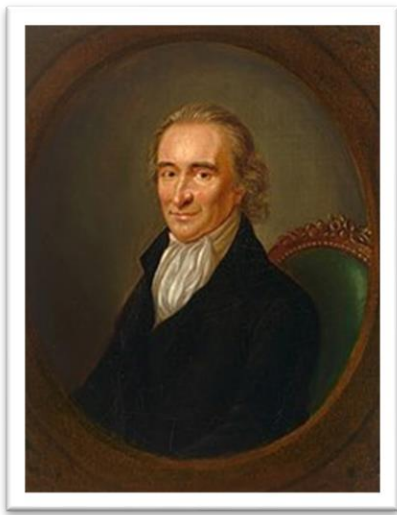
¹Μακρής Σ. *Φιλελευθερισμός*, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 2015, σ. 17.

²Heywood A. *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα 2007, σ. 76.

Παρ' όλα αυτά η φιλελεύθερη ιδεολογία περιλαμβάνει μια σειρά ηθικών αξιών όπως την πίστη στην πρωτοκαθεδρία του ατόμου, την προσήλωση στην ατομική ελευθερία, η οποία συνδέεται άμεσα με την πίστη στον ορθό λόγο, την δικαιοσύνη μέσω της αποδοκιμασίας της παροχής προνομίων με κάποια κριτήρια, παρέχοντας στον καθένα αυτό που του 'οφείλεται' από την εργασία του και τέλος την αποδοχή και σε ορισμένες περιπτώσεις την επιβράβευση, της διαφορετικότητας.

Οι φιλελεύθεροι των πρώτων χρόνων επιδίωκαν η κρατική παρέμβαση να είναι όσο το δυνατόν λιγότερη. Με την πάροδο του χρόνου όμως ορισμένοι φιλελεύθεροι πολιτικοί διανοητές υποστήριξαν ότι το κράτος πρέπει να είναι υπεύθυνο για μια σειρά παροχών προς τους πολίτες του όπως η υγεία, οι συντάξεις, η εκπαίδευση και η στέγη. Ταυτόχρονα θεώρησαν αναγκαία την παρέμβασή του ώστε να θεσπιστούν κανόνες για την οικονομία. Έτσι αναπτύχθηκαν δύο σχολές στον φιλελευθερισμό. Ο κλασικός και ο σύγχρονος αντίστοιχα.

Κλασικός φιλελευθερισμός θεωρείται αυτός που αναπτύχθηκε κατά την μετάβαση της κοινωνίας από τον φεουδαρχισμό στην αστική δημοκρατία. Έφτασε στο απόγειό του τον 19ο αιώνα και για αυτό καλείται και «φιλελευθερισμός του 19ου αιώνα». Κοιτίδα του η Βρετανία. Μεγάλη απήχηση όμως οι ιδέες του είχαν στην Ευρώπη το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα με το όνομα νεοκλασικός φιλελευθερισμός ή νεοφιλελευθερισμός.

Εικόνα 1 Thomas Paine

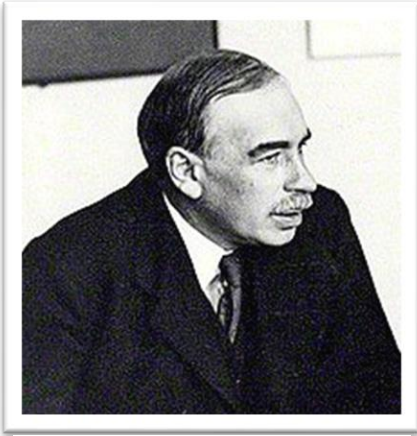
Κύρια χαρακτηριστικά του η αποδοχή ενός εγωκεντρικού ατομικισμού με την θέση ότι οι άνθρωποι είναι ορθολογικά και ιδιοτελή πλάσματα με ικανότητα για αυτοδυναμία. Δέχεται την αρνητική ελευθερία³, με το άτομο να θεωρείται ελεύθερο στο μέτρο που είναι ανεπηρέαστο, χωρίς καταπίεση και θεωρώντας ότι το κράτος είναι, στην καλλίτερη των περιπτώσεων, «αναγκαίο κακό» σύμφωνα με την ρήση του Thomas Paine (1737 – 1736)⁴, προβάλλοντας την πίστη στην αυτορρυθμιζόμενη οικονομία της αγοράς.

³ Με τον όρο αρνητική ελευθερία ορίζουμε την κατάσταση που υπάρχει ανάμεσα σε δύο υποκείμενα, είτε αυτά είναι άνθρωποι είτε όχι και η οποία δεν τα εμποδίζει να δρουν όπως αυτά θέλουν. Δες Bobbio N. *Ισότητα και ελευθερία*, Πόλις, Αθήνα 1998, σ. 98.

⁴ο. π. σ. 108.

Ο John Bordley Rawls ή ο Robert Nozick, είναι πλησιέστερα στον κλασικό φιλελευθερισμό;

Ο σύγχρονος φιλελευθερισμός ή φιλελευθερισμός του 20ου αιώνα, εμφανίστηκε μετά την άνιση αύξηση του πλούτου που παρουσιάστηκε με την ανάπτυξη της βιομηχανοποίησης και την

Εικόνα 2 John Maynard Keynes

οικονομική ύφεση του 1930. Κύρια αναθεώρηση στην σύγχρονη φιλελεύθερη σκέψη είναι ο ρόλος του κράτους όπως και της άποψης ότι ο φιλελευθερισμός θα έφερνε, μέσω της επιδίωξης του ατομικού συμφέροντος, μια δίκαιη κοινωνικά κοινωνία. Κύρια χαρακτηριστικά του η προσπάθεια ανάπτυξης ενός ατομικισμού, που θα έδινε περισσότερη έμφαση στην ανθρώπινη ανάπτυξη και όχι στην ικανοποίηση συμφερόντων, η αποδοχή της θετικής ελευθερίας⁵ με το κράτος εγγυητή της ατομικής ελευθερίας, την μετατροπή του κράτους

από μη παρεμβατικό σε κράτος πρόνοιας και την εφαρμογή της θεωρίας του John Maynard Keynes (1883 – 1946) στην οικονομική διαχείριση της κοινωνίας.

Ακολουθεί πίνακας των διαφορών κλασικού – σύγχρονου φιλελευθερισμού.⁶

5

ΚΛΑΣΙΚΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ	ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ
ΕΓΩΙΣΤΙΚΟΣ ΑΤΟΜΙΚΙΣΜΟΣ	ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΑΤΟΜΙΚΙΣΜΟΣ
ΜΕΓΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑΣ	ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	ΘΕΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΜΗ ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ	ΕΞΟΥΣΙΟΔΟΤΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΑΓΟΡΑΣ	ΔΙΑΧΕΙΡΙΖΟΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΔΙΚΑΙΩΣΥΝΗ ΠΑΝΩ ΣΕ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	ΔΙΚΑΙΩΣΥΝΗ ΩΣ ΑΜΕΡΟΛΗΨΙΑ
ΑΥΣΤΗΡΗ ΑΞΙΟΚΡΑΤΙΑ	ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΦΤΩΧΟΥΣ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ
ΠΡΟΝΟΙΑ ΩΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑ	ΕΦ' ΟΡΟΥ ΖΩΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑ

⁵Θετική ελευθερία είναι η ικανότητα του ατόμου να αναπτυχθεί και να επιτύχει την ατομικότητά του. Περιλαμβάνει την ικανότητά του να διαπιστώνει τις δυνατότητές του και να αποκτά ικανότητες και γνώση και να επιτυγχάνει την ολοκλήρωση. (δες Heywood, ο. π. σ. 127)

⁶ο. π. σ. 136

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΕΙΣΩΤΙΚΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ: Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ JOHN RAWLS.

Ο John Rawls θεωρείται μια εξέχουσα μορφή στην σύγχρονη φιλοσοφία. Με το έργο του επηρέασε τις συζητήσεις για τον φιλελευθερισμό. Θεώρησε τον *ωφελιμισμό* ως το αντίπαλο δέος. Προσπάθησε να απαλλάξει τον φιλελευθερισμό από την επιρροή του, προτάσσοντας το 'καλό' έναντι του 'δικαίου' και να εναρμονίσει τις απόψεις του φιλελεύθερου ατομικισμού με τις αρχές της αναδιανομής και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Θεωρεί ότι η οικονομική ανισότητα δικαιολογείται όταν λειτουργεί προς όφελος των ασθενέστερων κοινωνικών τάξεων, ανάγοντας την ισότητα σε θεμελιώδη αξία του φιλελευθερισμού⁷. Για τον λόγο αυτό υποστηρίζει την ύπαρξη ενός κράτους πρόνοιας που με τις παρεμβάσεις του αναδιανέμει τον πλούτο.

6

Εικόνα 3 John Rawls

Για να υποστηρίξει την άποψη αυτή χρησιμοποίησε μια εκδοχή του *κοινωνικού συμβολαίου*. Θεωρεί όμως ότι η συνήθης φυσική κατάσταση, που προτείνουν τα κοινωνικά συμβόλαια, δεν είναι μια θέση ισότητας. Έτσι δημιουργεί ένα νέο επινώμα που ονομάζει «πρωταρχική θέση» και στο οποίο οι άνθρωποι βρίσκονται πίσω από ένα πέπλο άγνοιας.

Για να ζήσουμε όμως μια ζωή αγαθή πρέπει να έχουμε ορισμένα βασικά πράγματα τα οποία ονόμασε «πρωταρχικά αγαθά». Αυτά είναι δυο κατηγοριών:

⁷Μακρής Σ. ο. π. σ. 206

α. Τα κοινωνικά (που διανέμονται άμεσα από τους θεσμούς όπως εισόδημα και πλούτος, ελευθερίες και δικαιώματα, οι ευκαιρίες και οι δικαιοδοσίες).

β. Τα φυσικά (που δεν διανέμονται αλλά επηρεάζονται από τους θεσμούς όπως υγεία, ευφυΐα, φαντασία, φυσικά χαρίσματα).

Οι άνθρωποι επιλέγουν αρχές δικαιοσύνης και επιζητούν να έχουν καλλίτερη πρόσβαση στα πρωταρχικά αγαθά, όντας μέσα στο πέπλο της άγνοιας.⁸

Σε αυτή την κατάσταση οι άνθρωποι, αν αγνοούσαν την κοινωνική θέση τους και τις κοινωνικές περιστάσεις, θα προτιμούσαν δυο βασικές αρχές. Η πρώτη, μια κοινωνία που με βάση την «αρχή της διαφοράς» θα ρύθμιζε τις ανισότητες έτσι ώστε να ευνοούνται οι ασθενέστεροι, αν και υπάρχει η ανάγκη ύπαρξης ανισοτήτων ώστε να υπάρχουν κίνητρα για εργασία. Η δεύτερη, η ελευθερία του ατόμου με βάση ότι οι άνθρωποι δικαιούνται όσο το δυνατόν περισσότερη ελευθερία μέσα στα πλαίσια της ύπαρξης ίσης ελευθερίας για όλους.

Ισχυρίζεται ότι οι άνθρωποι δεν αξίζουν τις ανισότητες που υπάρχουν, φυσικές ή κοινωνικές και πρέπει να αποζημιώνονται. Αυτοί που έχουν κάποια φυσική ανισότητα δεν πρέπει να αποκλείονται από τα κοινωνικά οφέλη, αλλά αντίθετα να αποζημιώνονται για το φυσικό αυτό μειονέκτημά τους.

Οι απόψεις αυτές του Rawls χαρακτηρίστηκαν σοσιαλδημοκρατικός φιλελευθερισμός.⁹ Παρ' όλα αυτά ο ίδιος αναγνωρίζει ότι το κράτος πρόνοιας δεν έχει την δυνατότητα να υποστηρίξει τις αρχές της ισότητας που προτείνει. Για αυτό δέχεται την ιδέα της «ιδιοκτησιακής δημοκρατίας». Η ιδιοκτησιακή δημοκρατία επιδιώκει μια ισότητα εκ των προτέρων στην διανομή της ιδιοκτησίας και των δεξιοτήτων, δίνοντας μικρότερη έμφαση στην αναδιανομή του πλούτου. Αντίθετα το κράτος πρόνοιας δέχεται ως δεδομένη την ανισότητα στην αρχική διανομή της ιδιοκτησίας και των δεξιοτήτων και επεμβαίνει εκ των υστέρων στην αναδιανομή του εισοδήματος.

⁸Kymlicka W. *Η πολιτική φιλοσοφία της εποχής μας*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2014, σ. 156-157.

⁹Μακρής Σ ο. π. σ. 248

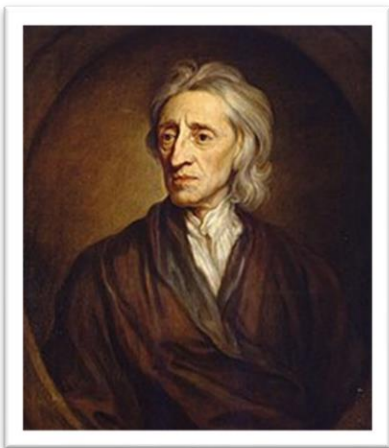
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΚΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ: Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ R. NOZICK.

Ο Robert Nozick θεωρείται ως ο κύριος εκπρόσωπος του ελευθεριακού φιλελευθερισμού. Ανέπτυξε την θεωρία του ως αντίλογο σε αυτή του Rawls. Η πολιτική θεωρία του Nozick είναι μια από τις βασικές σύγχρονες θεωρίες για τα δικαιώματα, τα οποία λειτουργούν «ως ηθικοί τίτλοι μιας ατομικής κυριαρχίας»¹⁰ και περιορίζουν κάθε εξωτερική παρέμβαση.

Σκοπός του ήταν να διατυπώσει τα ηθικά και φιλοσοφικά θεμέλια του καπιταλισμού με μια κοινωνική δικαιοσύνη που όταν λειτουργεί σωστά κατανέμει φυσιολογικά τους φυσικούς πόρους.¹¹ Στηρίζεται στις απόψεις του John Locke (1632 – 1704) και των Αμερικανών ατομικιστών του 19ου αιώνα και υποστηρίζει το δικαίωμα στην ιδιοκτησία μέσω της «θεωρίας των τίτλων».

8

Εικόνα 4 John Locke

Σε αυτή θεωρεί ότι δικαίωμα του ανθρώπου είναι να διαθέτει τα υπάρχοντά του όπως αυτός θέλει και κάθε κυβερνητική παρέμβαση σε αυτή, όπως η φορολογία, ισοδυναμεί με αναγκαστική εργασία και κατά συνέπεια παραβίαση της ελευθερίας.

Υποστηρίζει ότι είναι δίκαιη διανομή αυτή που προκύπτει από τις ελεύθερες συναλλαγές, με την προϋπόθεση ότι αυτό που κατέχει κάποιος το κατέχει νόμιμα. Άρα είναι άδικη κάθε φορολόγηση διότι αυτή είναι αντίθετη με την θέληση των συμβαλλόμενων, ακόμη και αν αυτή καλύπτει το κόστος βελτίωσης των συνθηκών ζωής των αδύναμων ομάδων. Την μόνη

¹⁰Μακρής Σ ο. π. σ. 249

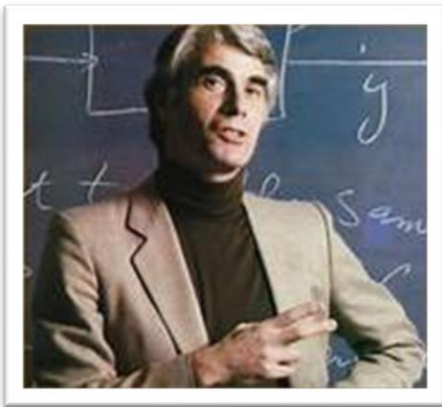
¹¹ ο. π. σ. 248

φορολογία και κατά συνέπεια κρατική παρέμβαση, που δέχεται είναι αυτή της προστασίας του συστήματος των ελεύθερων συναλλαγών.

Η θεωρία των τίτλων του Nozick περιέχει 3 αρχές:

1. Την αρχή της μεταβίβασης σύμφωνα με την οποία μπορεί να μεταβιβαστεί οτιδήποτε κατέχεται νόμιμα.
2. Την αρχή της δίκαιης αρχικής απόκτησης όπου περιγράφεται ο τρόπος που οι άνθρωποι αποκτούν ιδιοκτησία στα πράγματα.
3. Την αρχή της επανόρθωσης της αδικίας όπου διευθετείται η άδικη μεταβίβαση πραγμάτων.¹²

Με βάση τα παραπάνω δέχεται ότι οι λειτουργίες του κράτους πρέπει να περιορίζονται στην προστασία της ιδιοκτησίας, χωρίς δημόσια εκπαίδευση και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη αποδεχόμενος την ιδιωτική εθελοντική φιλανθρωπική δράση.

Εικόνα 5 Robert Nozick

Εκτός από την προαναφερθείσα θεωρία ο Nozick, στο έργο του, παρουσίασε και την αρχή της ιδιοκτησίας του εαυτού μας. Αρχικό σημείο για την διατύπωσή της είναι ότι τα άτομα έχουν δικαιώματα και κανένα άλλο άτομο ή ομάδα ατόμων δεν επιτρέπεται να τα παραβιάσει. Υπάρχουν όρια για τις θυσίες που μπορεί κάποιος να υποστεί για κάποιον άλλο και τα όρια αυτά ορίζονται από μια θεωρία δικαιωμάτων. Το σημαντικότερο δικαίωμα είναι το δικαίωμα της «ιδιο-

κτησίας του εαυτού μας». Βασική ιδέα του είναι ότι κάποιος έχει ίδια δικαιώματα στο πρόσωπό του με αυτά που «οι δουλοκτήτες έχουν στους δούλους τους»¹³. Κατά συνέπεια η άποψη του Rawls να χρησιμοποιούνται με κάποιο τρόπο κάποια αγαθά, μέσω της φορολογίας, από τους κοινωνικά ευάλωτους είναι παραβίαση της ιδιοκτησίας του εαυτού μας, διότι κάθε άνθρωπος είναι ιδιοκτήτης και των χαρισμάτων του, που αποτελούν μέρος του εαυτού του και τα οποία του έδωσαν τα αγαθά τα οποία κατέχει.

¹² Kymlicka W. ο. π. σ. 200

¹³ ο. π. σ. 228

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο ΑΠΑΝΤΩΝΤΑΣ ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ

Μια από τις κύριες διαφορές στις θεωρίες των Rawls και του Nozick είναι ο ρόλος που το κράτος έχει στην κοινωνία. Ο πρώτος θεωρεί ότι αυτό πρέπει να έχει παρεμβατικό ρόλο στις κοινωνικές διαφορές, διορθώνοντας τις όποιες ανισότητες δημιουργούνται μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Μέσω της φορολογίας αναδιανέμει τον πλούτο προς όφελος των λιγότερο ευνοημένων και διαχειρίζεται ένα μέρος του.

Αντίθετα ο Nozick θεωρεί κάθε κρατική παρέμβαση ως παραβίαση του δικαιώματος της ελευθερίας του ατόμου, αρχή που θεωρείται βασική στον φιλελευθερισμό. Ζητά τον περιορισμό των δραστηριοτήτων του κράτους («κράτος νυχτοφύλακας») στο καθήκον της διαφύλαξης της τάξης και της προστασίας της ιδιοκτησίας και δεν δέχεται την ύπαρξη κοινωνικής πρόνοιας προς τις ασθενέστερες κοινωνικά τάξεις παρά μόνο μέσω της ιδιωτικής εθελοντικής προσφοράς.

Με βάση τα παραπάνω οι απόψεις του Nozick θεωρούμε ότι βρίσκονται πλησιέστερα στις προτάσεις του κλασικού φιλελευθερισμού. Ο ίδιος μάλιστα θεωρείται δεσπόζουσα προσωπικότητα στο φιλελεύθερο ρεύμα που θεωρεί σημαντικό τον μη παρεμβατικό ρόλο του κράτους στην κοινωνία¹⁴. Για τον κλασικό φιλελευθερισμό το κράτος ως «αναγκαίο κακό» πρέπει να έχει τον μικρότερο δυνατό ρόλο στις ρυθμίσεις των σχέσεων μεταξύ των μελών της κοινωνίας, επιτρέποντας στις φιλελεύθερες αρχές να δημιουργήσουν συνθήκες τέτοιες που θα επιβάλουν μια ελεύθερη κοινωνία που θα βασίζεται στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς.

¹⁴ Μακρής Σ. ο. π. σ. 202

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην μελέτη αυτή, αφού αναφερθήκαμε στις αρχές του φιλελευθερισμού και παρουσιάσαμε τις διαφορές της κλασικής και της σύγχρονης εκδοχής του, συγκρίναμε τις προτάσεις των Rawls και Nozick στα κεφάλαια 2 και 3 για να δούμε ποια από τις δύο πλησιάζει περισσότερο στις αρχές του κλασικού φιλελευθερισμού. Από την σύγκριση θεωρούμε ότι η πρόταση του Nozick είναι αυτή, διότι αφαιρεί από το κράτος κάθε παρέμβαση στην λειτουργία της κοινωνίας και της οικονομίας, σε αντίθεση με τον Rawls που βλέπει μια προνοιακή πολιτική σε αυτό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Μακρής Σ. *Φιλελευθερισμός*, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα, 2015.
- Bobbio N. *Ισότητα και ελευθερία*, Πόλις, Αθήνα 1998.
- Heywood A. *Πολιτικές Ιδεολογίες*, μτφ. Ν. Μαραντζίδης, εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα 2007.
- Kymlicka W. *Η πολιτική φιλοσοφία της εποχής μας*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2014.